

PRVA EKONOMSKA ŠKOLA
MEDULIĆEVA 33
ZAGREB

OBRAZOVANJE ODRASLIH
NASTAVNO PISMO

Nastavni predmet: **OSNOVE EKONOMIJE**

Smjer: **EKONOMIST/ICA**

Razred: **1**

Nenad Travar, dipl. oec.

Upute za rad :

- Nastavna pisma su materijal za samoučenje. U njima se nalaze svi osnovni sadržaji iz ovog nastavnog predmeta.
- Na skupnim konzultacijama se prolazi po sadržajima nastavnog pisma.
- U samostalnom radu se ti sadržaji utvrđuju i kao dokaz uspješnog samoučenja rješava se domaća zadaća. Zadaci za domaću zadaću i ponavljanje nalaze se na kraju pojedinog nastavnog pisma.
- Nakon provedenog samoučenja, a na skupnim konzultacijama razjašnjavaju se eventualne nedoumice i problemi nastali pri samoučenju.
- Po nastavnom pismu se ne piše već se domaća zadaća rješava na posebnim listovima papira. Riješena domaća zadaća donosi se na sljedeće skupne konzultacije.
- Nakon uspješno riješene zadaće, na skupnim konzultacijama, zadaje se sljedeće nastavno pismo i postupak se ponavlja.

Uz nastavna pisma postoji literatura koja je propisana za redovno školovanje i koja može pomoći prilikom učenja a to je:

LITERATURA:

- Benić, Đ.: *Osnove ekonomije*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
- Grupa autora: *Osnove ekonomije*, udžbenik za 1. razred ekonomskih škola, Školska knjiga, Zagreb, 2018.

1. KRATKI PREGLED RAZVOJA EKONOMSKE ZNANOSTI KROZ LJUDSKU POVIJEST (STABLO RAZVOJA)

Ljudi su se od pradavnih vremena ekonomijom bavili na razini kućanstva: obitelj se brinula o tome kako će pribaviti hranu za čitavu godinu. Glava obitelji donosila je odluke, odnosno upravljala je kućanstvom.

Riječ ekonomija, koju je stvorio grčki filozof Ksenofont ima upravo to izvorno značenje: OIKONOMIA je kovanica spojena od riječi oikos – što u prijevodu znači dom, kuća, kućanstvo i glagola nomein – pravilo, zakon. Riječ OIKONOMIA znači, zapravo, vještinu vođenja kućanstva i to je njeno značenje koje nalazimo kod Ksenofonta.

Od začetnika ekonomske misli spominjemo Ksenofonta i Aristotela, zatim skolastičke pisce (sv. Toma Akvinski) koji su se bavili više moralnom stranom ekonomije, brojne manje poznate praktične trgovce i državne službenike zadužene za vođenje ekonomske strane države.

Klasična škola ekonomije počinje s Adamom Smithom i njegovim djelom Bogatstvo naroda, objavljenim 1776. godine. Klasična škola je smatrala da država treba što manje intervenirati u gospodarstvu, jer gospodarstvo ima samoregulirajuće sile koje svaku krizu dovode kraju. To je Adam Smith nazvao „nevidljivom rukom“. Načelo „nevidljive ruke“ kaže da svaki pojedinac vođen sebičnim osobnim interesom nastoji za sebe ostvariti što veći profit, činit će kao da je vođen „nevidljivom rukom“ i najveće dobro za sve (zajednicu).

Tijekom gospodarske krize u SAD-u 1929.-1933. Javlja se J. M. Keynes koji u ekonomiju uvodi državu i tvrdi da nezaposlenost i krizu treba riješiti država javnim radovima i investicijama.

2. OGRANIČENOST KAO NUŽNOST I KAO TEMELJ EKONOMSKE ZNANOSTI

2.1. Hijerarhija ljudskih potreba

Teoriju hijerarhije potreba razvio je Maslow i imala je najveći utjecaj na istraživanje ponašanja ljudi u poslovnim organizacijama.

Ljudi zadovoljavaju potrebe sljedećim redom:

1. Fiziološke potrebe (hrana, voda, piće, odjeća, stanovanje)
2. Sigurnosne potrebe (očuvanje zdravlja, stalnoga posla, fizičke sigurnosti)
3. Društvene potrebe (potrebe za ljubavlju, pripadanjem, povezivanjem i prihvaćanjem)
4. Potrebe za ugledom (potreba za poštovanjem i uvažavanjem)
5. Samopotvrđujuće potrebe (potrebe za ostvarivanjem pojedinačnih potencijala u obliku rada i stvaralaštva)

Slika 2. Maslowljeva piramida potreba

2.2. Potrebe i želje, mogućnost i način zadovoljenja potreba

Sva ekonomska pitanja izviru iz jedne neizbježne činjenice: ne može se uvijek dobiti sve što se želi. Mi živimo u svijetu oskudnosti. Kada govore o oskudnosti, ekonomisti žele reći da su želje veće od raspoloživih resursa za zadovoljenje tih želja.

Želje nisu samo veće od raspoloživih resursa, one su neograničene. Nasuprot tome, resursi su ograničeni. Ljudi žele dobro zdravlje i dug život, materijalnu sigurnost, trenutke dokolice, ako i razumijevanje sebe i svoje okoline.

Sučeljavanje neograničenih želja s ograničenim resursima rezultira ekonomskom aktivnošću, odnosno ekonomska aktivnost je način na koji se ljudi nose s oskudnošću. Ekonomija proučava kako ljudi koriste svoje ograničene resurse za ispunjenje svojih neograničenih želja.

2.3. Ekonomski zakon ograničenosti/oskudnosti

Zakon ograničenosti objašnjava da su dobra ograničena jer nema dovoljno resursa da se proizvedu sva dobra koja ljudi žele potrošiti. Osnovni problem svakog gospodarstva je povezivanje ograničenih resursa i neograničenih želja.

3. PROIZVODNI RESURSI I REZULTATI PROIZVODNJE

3.1. Pojam i vrste resursa /inputa/ proizvodnih faktora

Najčešća podjela proizvodnih faktora je na primarne i izvedene. Primarni su rad, zemlja, kapital. Izvedeni su tehnologija, razvoj, naobrazba, znanje, istraživanje, informacije i drugi.

Rad je ljudska aktivnost i vrijeme koje čovjek provede u obavljanju nekog posla. Rad kao proizvodni čimbenik ne možemo odrediti, nego nam to određuje priroda. Zato jer je čovjek vrijedan, važan, nenadoknativ.

Zemlja je trajno dobro koje je nužno pažljivo upotrebljavati jer su pojedini njezini sadržaji ograničeni. To su sva prirodna bogatstva: zrak, zemlja i njezina bogatstva, voda. Cijena zemlje kao inputa je renta. Visina rente bit će određena lokacijom, sadržajem, kvalitetom.

Kapital je proizvedeni input. Kapitalom se nabavljaju svi ostali proizvodni činitelji koji će se ponovo koristiti za daljnju proizvodnju ili zadovoljavanje potreba. Cijena kapitala može biti i kamata.

3.2. Uzroci globalnih promjena

Klima se na zemlji mijenja zbog čovjekovog djelovanja i brzog tehnološkog razvoja.

Smatra se da je glavni uzrok **globalnog zatopljenja** povećana količina ugljičnog dioksida i ostalih stakleničkih plinova koji se oslobađaju u atmosferu, a to oslobađanje plinova je posljedica spaljivanja fosilnih goriva (nafta, ugljen i plin), uništavanja šuma u korist poljoprivrede, i ostalih ljudskih aktivnosti.

3.3. Protokol iz Kyota i njegova ratifikacija

Protokol iz Kyota uz Okvirnu konvenciju Ujedinjenih naroda o promjeni klime dodatak je međunarodnom sporazumu o klimatskim promjenama, potpisan s ciljem smanjivanja emisije ugljičnog dioksida i drugih stakleničkih plinova. Do sad ga je potpisalo 170 država i vladinih organizacija (stanje: prosinac 2006.). Protokol je stupio na snagu 16. veljače 2005., kada ga je ratificirala Rusija. Države koje su ga ratificirale čine 61% zagađivača.

Protokolom se smanjuje ispuštanje šest stakleničkih plinova. U nekoliko posljednjih desetljeća povećale su se koncentracije stakleničkih plinova u atmosferi, zbog izgaranja fosilnih goriva u industriji, prometu itd., što je pridonijelo globalnom zatopljenju i klimatskim promjenama. SAD i Australija i neke manje države, odbile su ratificirati Kyoto protokol.

Hrvatski sabor je 27. travnja 2007. ratificirao je protokol iz Kyota i time je Hrvatska postala 170. država koja je prihvatila ovaj dokument. Usvajanjem, prihvaćena je obveza smanjenja emisije stakleničkih plinova za 5% do 2012.

3.4. G20 kao forum za upravljanje globalnim gospodarstvom

Članice G20 su sedam zemalja iz skupine najrazvijenijih (G7), a to su Francuska, Kanada, Italija, Japan, Njemačka, Sjedinjene Države i Velika Britanija te 12 brzorastućih gospodarstava: Južnoafrička Republika, Saudijska Arabija, Argentina, Australija, Brazil, Kina, Južna Koreja, Indija, Indonezija, Meksiko, Rusija i Turska. Europska unija je 20. članica.

Utemeljitelji G20 ističu da skupina predstavlja "90 posto svjetskog BDP-a, 80 posto međunarodne trgovine i dvije trećine svjetskog stanovništva", što joj daje političku težinu i snažan legitimitet. G20 rođen je 1999. godine, na poticaj skupine G7 nakon financijskih kriza koje su redom izbijale u Aziji, Rusiji te Latinskoj Americi. Klub bogatih zemalja odlučio je tada uspostaviti razinu putem koje će glavne svjetske sile, a među njima i brzorastuća gospodarstva, zajednički rješavati i sprječavati poremećaje.

4. GOSPODARSKI SUSTAVI

4.1. Pojam gospodarskog sustava

Ekonomski sustav je gospodarski poredak koji se sastoji od određenog skupa pravila, ciljeva i poticaja koji upravljaju ekonomskim odnosima između ljudi u društvu te čini okvir za nalaženje odgovora na temeljna ekonomska pitanja.

Tri osnovne metode donošenja ekonomskih odluka u svezi s temeljnim ekonomskim pitanjima su običaj, komanda i tržište pa na temelju toga možemo razlikovati tri alternativna ekonomska sustava i to običajno (tradicionalno), komandno (plansko), i tržišno gospodarstvo

Običajni /tradicijski sustav

Običajna (tradicionalna) gospoda uglavnom bila zastupljena u prošlosti, iako se i danas mogu naći u nekim primitivnim civilizacijama i neindustrijskim područjima svijeta u kojima nema nacionalnog gospodarstva. Umjesto toga postoje mnoga odvojena gospodarstva unutar obitelji ili plemena. Rješenje pitanja što, kako i za koga proizvoditi tradicionalno se prenosi od starijih na mlađe.

Komandni/centralno-planski sustav

U komandnom (planskom) gospodarstvu država donosi sve odluke u svezi s proizvodnjom i raspodjelom. U ovim gospodarstvima resursi su uobičajeno državno vlasništvo, te država daje naloge proizvođačima koje proizvode proizvoditi, u kojim količinama i po kojim cijenama ih treba prodavati - to se uglavnom određuje donošenjem planova. Temelji se na ekonomskoj doktrini socijalističke ekonomije. Postojalo je u SSSR-u, Kini, Demokratskoj Republici Njemačkoj). U Hrvatskoj je u vrijeme bivše SFRJ (1945.-1990.) na snazi bio samoupralni socijalizam - komandno gospodarstvo s mnogim elementima tržišnog gospodarstva.

Mješoviti (tržišni) gospodarski sustav

Tržišno gospodarstvo odgovore na 3 temeljna ekonomska pitanja (što, kako i za koga proizvoditi) rješava posredovanjem ponude i potražnje i na toj osnovi formiranjem cijena, koje prisiljavaju proizvođača da proizvode ono što je društveno potrebno. U ovim gospodarstvima pojedinci donose ekonomske odluke, što, kako i za koga proizvoditi. U isključivo tržišnom gospodarstvu država ima malu ulogu, obično u zaštiti prava pojedinaca, vlasništva i sl. Tržište je regulator cjelokupne proizvodnje. Tržišno gospodarstvo temelji se na ekonomskim doktrinama fiziokracije, klasične ekonomije i neoliberalne ekonomije. Danas gotovo nijedno gospodarstvo nema obilježja isključivo jednog od ovih sustava, već su to mješovita gospodarstva s elementima svih triju oblika.

5. EFIKASNOST/DJELOTVORNOST PODUZETNIKA

5.1. Pojam efikasnosti/djelotvornosti poduzetnika

Uspješnost poslovanja očituje se učinkovitošću ulaganja, odnosno visinom očekivane i ostvarene dobiti. Opravdanost ulaganja bitna je za poduzetnika, menadžere, zaposlenike, dioničare, financijere i državu. Pokazatelji uspješnosti su informacije nužne za upravljanje poslovanjem i razvojem te podloga za odlučivanje. Najčešće se pokazatelji uspješnosti dijele u tri skupine:

- pokazatelji proizvodnosti
- pokazatelji ekonomičnosti
- pokazatelji profitabilnosti

Proizvodnost je odnos količine učinaka i bilo kojeg od različitih elemenata proizvodnje. Pojam proizvodnosti se često sužava na ljudski rad kao element proizvodnje.

Ekonomičnost označava težnju maksimiziranja učinaka uz minimiziranje troškova. Njima se mjeri odnos prihoda i rashoda, odnosno koliko se prihoda postiže po jedinici rashoda.

Profitabilnost ili rentabilnost mjerilo je uspješnosti koji pokazuje stopu povrata na uloženi kapital. Označava težnju da se uz što manje uložena novca ostvare što veći financijski poslovni rezultati.

5.2. Podjela rada i specijalizacija

Jedna od važnih činjenica ekonomskog života je da je, umjesto da svatko radi sve na osrednji način, bolje izvršiti *podjelu rada*, raščlanjujući proizvodnju na mnogobrojne male specijalizirane korake ili zadatke.

Specijalizacija je proizašla iz sve veće težnje da se upotrijebe specijalne metode proizvodnje koje zahtijevaju mnogo specijaliziranih sposobnosti. *Specijalizacija* se ostvaruje kada ljudi usredotočuju svoje napore na poseban skup zadataka.

5.3. Standardizacija i tipizacija

Standardizacija i tipizacija su procesi čiji je osnovni cilj sistematsko nastojanje da se uklone raznolikosti između pojedinih predmeta i pojmova koji su inače predviđeni za istu svrhu. Provodi se na taj način da se između određenog broja proizvoda, dijelova, predmeta i pojmova, odabere jedan ili više njih koji najbolje odgovaraju potrebama te koji ujedno mogu preostale predmete, proizvode, dijelove i pojmove potpuno opisati odnosno nadomjestiti. Sam standard je strogo definiran prema određenim pravilima.

5.4. Mehanizacija i automatizacija tehnoloških procesa

Automatizacija označava tijek prijenosa rada čovjeka na strojeve, obično kroz tehnički napredak. U industrijalizaciji nastavak je mehanizacije. Dok mehanizacija rada omogućava ljudima u pogonu lakše uvijete rada, automatizacija smanjuje potrebu za ljudsku prisutnost u obavljanju određenih djelatnosti.

Automatizacija prati razvoj tehnologije u proizvodnji. Oblikuje provedbu, upravljanja i druge procese bez izravnog ljudskog djelovanja. Automatizirane proizvodne linije rabe moderne računalne tehnologije upravljanja.

5.5. Motivacija zaposlenika

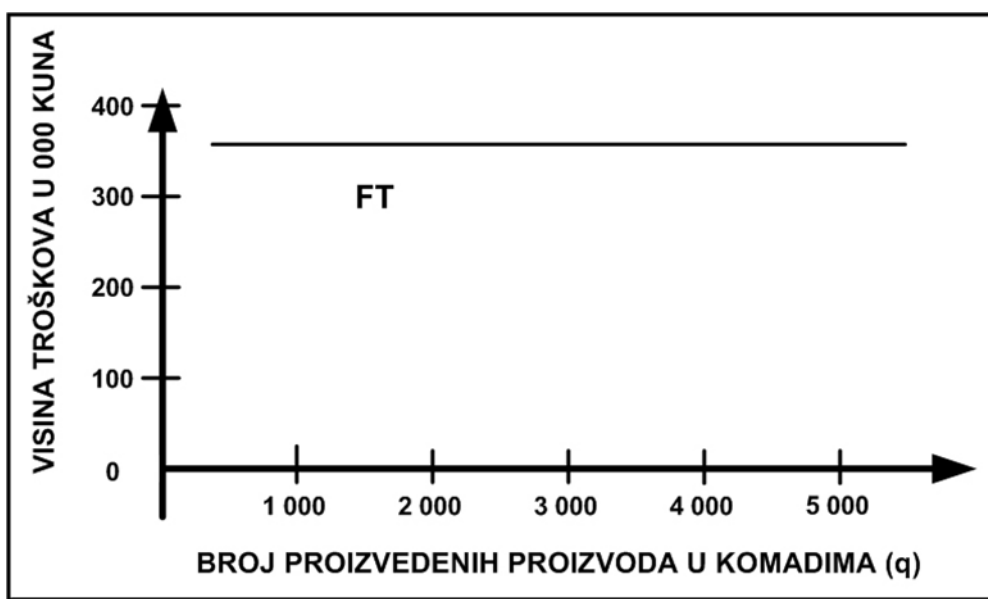
Motivi su temeljni pokretač ljudskih aktivnosti kojima se žele ostvariti određeni ciljevi. Zaposlenici su motivirani zbog potreba za novcem, sigurnošću i statusom.

Motivacija je proces iniciranja i usmjeravanja napora i aktivnosti radi ostvarivanja osobnih i kolektivnih ciljeva.

5.6. Troškovi poduzetnika

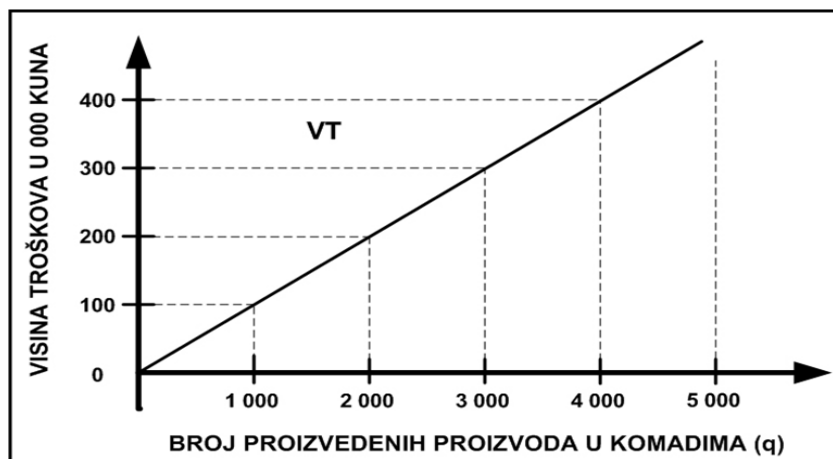
Troškovi su poslovni rashodi, tj. onaj dio utroška materijalnih dobara, vremena i novca koji se može ukalkulirati u cijenu nastalog učinka (proizvoda ili usluge).

Fiksni troškovi su svi troškovi koji postoje, bez obzira na stupanj iskorištenja kapaciteta. Troškovi opreme, zgrada i zemljišta, najamnina, rate kredita, plaće stalnih zaposlenika postoje neovisno o tom koliko je nastalo gotovih proizvoda ili koliko je usluga pruženo.

Slika 1. Fiksni troškovi u masi

Varijabilni troškovi su promjenjivi i ovise o broju proizvedenih komada nekog proizvoda. U njih spadaju režijski troškovi, troškovi sirovina i materijala, plaće sezonskih radnika. Oni se povećavaju usporedo s povećanjem broja proizvedenih proizvoda.

Slika 2. Varijabilni troškovi u masi

Na slici se vidi kako varijabilni troškovi rastu zajedno s povećanjem iskorištenja kapaciteta. Sve uloženo u nekom poduzetničkom pothvatu u ukupnom iznosu predstavlja **troškove poslovanja**. Prikazuje ih se kao zbroj fiksnih i varijabilnih troškova; tada ih se naziva **ukupnim troškovima**.

6. TRŽIŠTE I TEMELJNE TRŽIŠNE ZAKONITOSTI

6.1. Pojam i zadaća tržišta

Tržište je mjesto sučeljavanja ponude i potražnje te formiranja cijena. Ono predstavlja mehanizam kojim potražnja i ponuda svojim međusobnim djelovanjem određuju količine roba i usluga koje će se prodavati i njihove cijene.

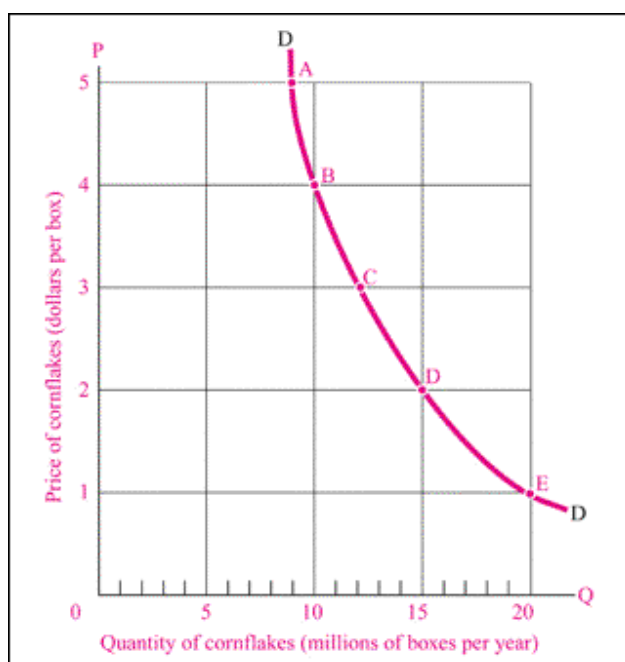
Tržište ima svoje funkcije, a to su:

1. Alokacijska funkcija objašnjava sposobnost tržišta da „razmjesti“ određene vrste robe na pojedina mjesta, tj. različita tržišta gdje će se one najviše tražiti.
2. Seleksijska funkcija objašnjava sposobnost tržišta da „bira“, tj. određuje koje su vrste robe najpotrebnije, najkvalitetnije, najprihvatljivije prema cijeni i drugim svojstvima. To se može primijetiti po količini robe koja ostaje neprodana nakon određenog razdoblja.
3. Distribucijska funkcija pokazuje djelovanje tržišta u raspodjeli ostvarenih dohodaka proizvođača koji su ih stekli potrošnjom potrošača određene robe.

6.2. Potražnja

Potražnja je ukupna količina proizvoda i usluga koje su potrošači spremni kupiti po određenom cijenama na određenom mjestu i u određenom vremenu. Najvažniji element koji utječe na potražnju za nekim dobrima je njegova cijena (uz uvjet da se ostale okolnosti ne mijenjaju, npr. dohodak). Koliko je kupac spreman prilagoditi se promjeni uvjeta kupnje govori nam elastičnost potražnje, prema tomu, ako se kupac prilagođava i prihvaća robu po višoj cijeni govorimo o cjenovnoj elastičnosti potražnje.

Prema općem zakonu potražnje, kad cijena proizvoda raste, potraživana se količina smanjuje i obrnuto.

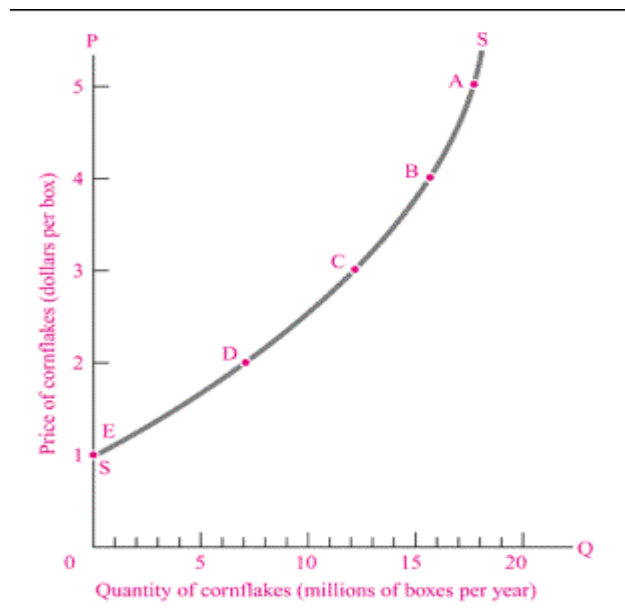

Slika 4. Zakon potražnje

6.3. Ponuda

Ponuda je ukupna količina proizvoda i usluga koji su proizvođači spremni ponuditi na tržištu po određenoj cijeni na određenom mjestu i u određenom vremenu. Najvažniji element koji utječe na veličinu ponude je cijena (uz uvjet da se ostale okolnosti ne mijenjaju, npr. trošak proizvodnje).

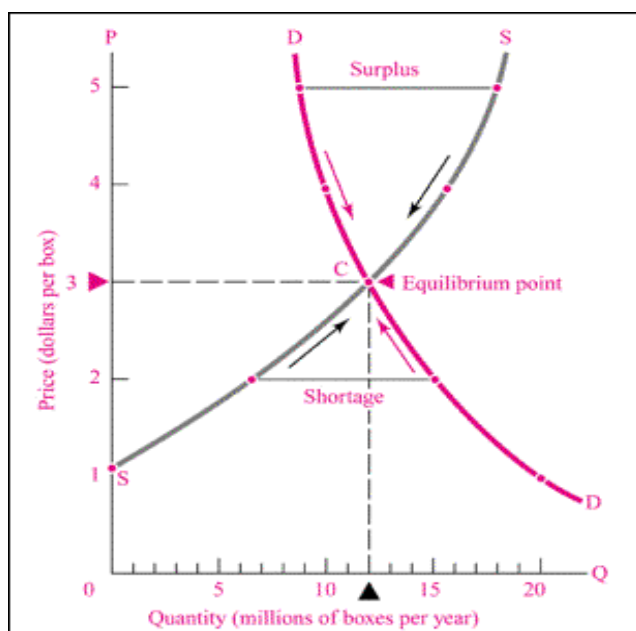
Prema općem zakonu ponude, proizvođači će uvijek biti voljni ponuditi veću količinu nekog dobra što mu je cijena veća i obrnuto.

Slika 5. Zakon ponude

6.4. Ravnoteža ponude i potražnje

Prema zakonu ponude i potražnje, cijena na tržištu formira se izjednačenjem ponude i potražnje. Pri ravnotežnom odnosu količina koju potrošači žele kupiti je jednaka količini koju prodavači žele prodati. Točka u kojoj se siječu krivulja ponude i potražnje naziva se EKVILIBRIJUM.

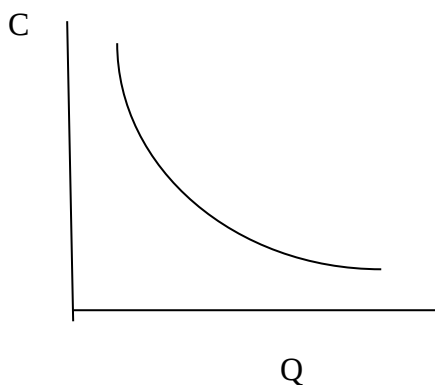
Slika 6. Zakon ravnoteže ponude i potražnje

6.5. Pojam elastičnosti

Pojam elastičnosti se u ekonomskom smislu objašnjava kao osjetljivost neke ekonomske varijable na promjene neke druge koja je s njom u određenom korelacijskom odnosu. Stupanj te osjetljivosti izražava se koeficijentom elastičnosti. Dvije su temeljne kategorije elastičnosti – cjenovna i dohodovna.

6.6. Elastičnost ponude

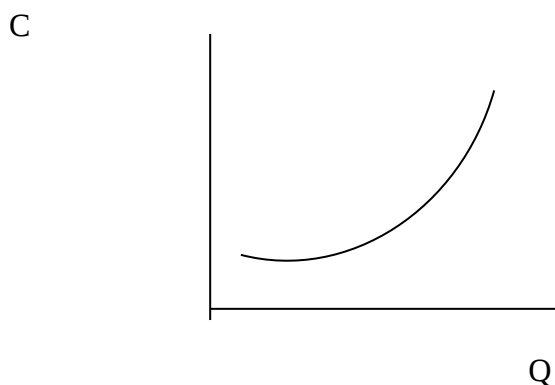
Elastičnost ponude mjeri promjenu količine robe koja se na tržištu nudi ako se njezina cijena promijeni za neku veličinu. Zato je elastičnost ponude omjer postotne promjene ponuđene količine i promjene cijene, a izražava se kao **cjenovna elastičnost**. Mjeri se **koeficijentom cjenovne elastičnosti ponude**.

6.7. Elastičnost potražnje

Elastičnost potražnje je sposobnost promjene potražnje zavisno od kretanja cijena ili kretanja dohotka potrošača.

Cjenovna elastičnost potražnje mjeri se koeficijentom elastičnosti koji se tu zove **koeficijent cjenovne elastičnosti**. Sposobnost promjene potražnje zavisno od kretanja dohotka potrošača izražava se **koeficijentom dohodovne elastičnosti potražnje** koji prikazuje omjer postotne promjene potraživane količine neke robe i promjene visine dohotka potrošača.

Ernst Engel, njemački statističar donio je nekoliko zaključaka (**Engelovi zakoni**):

- Ljudi s nižim dohocima troše veći postotak svojih prihoda na najnužnije potrebe
- Ljudi s višim dohocima manji postotak svojih prihoda odvajaju na podmirenje najnužnijih potreba, ali raste udio izdataka za zadovoljavanje ostalih potreba.

Pitanja za ponavljanje:

1. Što je ekonomija?
2. Tko je Adam Smith?
3. Objasni načelo „nevidljive ruke“
4. Što Keynes predlaže za rješavanje krize?
5. Objasni ljudske potrebe prema Maslowu
6. Objasni odnosne ograničenosti želja i ograničenosti resursa
7. Objasni ekonomski zakon ograničenosti!
8. Kako dijelimo proizvodne faktore?
9. Koja je razlika između izvedenih i proizvodnih faktora?
10. Koji su primarni proizvodni faktori?
11. Koji su izvedeni proizvodni faktori?
12. Što je glavni uzrok globalnog zatopljenja?
13. Objasni protokol iz Kyota
14. Tko čini G20?
15. Što je gospodarski sustav?
16. Objasni običajni/tradicijski sustav!
17. Objasni komandni / centralno-planski sustav
18. Objasni mješoviti (tržišni) gospodarski sustav
19. Kako se očituje uspješnost poslovanja i kako dijelimo pokazatelje uspješnosti?
20. Što je specijalizacija?
21. Što je standardizacija i tipizacija?
22. Što su troškovi?
23. Što su fiksni troškovi i kako se ponašaju po jedinici proizvoda, a kako u masi?
24. Što su varijabilni troškovi i kako se ponašaju po jedinici proizvoda, a kako u masi?
25. Što je tržište?
26. Objasni ulogu tržišta u formiranju cijena!
27. Što je potražnja?
28. Što je ponuda?
29. Objasni igrački prikaz zakona potražnje!
30. Objasni grafički prikaz zakona ponude!
31. Što je elastičnost?
32. Objasni elastičnost ponude
33. Objasni elastičnost potražnje
34. Objasni Englove zakone